

ЛОГОПЕДТІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Галиева А.Н., Садырқұл Л.М.

*І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.*E-mail: specialpedagogy@mail.ru, nurai_gali@mail.ru

Мақалада логопедтің кәсіби қызметіндегі еңбек функциялары талданған. Логопед-мұғалімнің еңбек әрекеттері, жалпы білім беру мекемелеріндегі логопедиялық сүйемелдеу, даму мүмкіндігі шектеулі балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстың негізгі міндеті қарастырылған.

Тірек сөздер: логопед, кәсіби қызмет, даму мүмкіндігі шектеулі, логопедиялық сүйемелдеу, логопедиялық жұмыс.

В статье проанализированы трудовые функции в профессиональной деятельности логопеда. Рассмотрены трудовые действия учителя-логопеда, логопедическое сопровождение в общеобразовательных учреждениях, основная задача логопедической работы с детьми с ограниченными возможностями развития.

Ключевые слова: логопед, профессиональная деятельность, с ограниченными возможностями развития, логопедическое сопровождение, логопедическая работа логопед, профессиональная деятельность, с ограниченными возможностями развития, логопедическое сопровождение, логопедическая работа.

The article analyzes labor functions in the professional activity of a speech therapist. The article considers the labor actions of a speech therapist teacher, speech therapy support in general education institutions, the main task of speech therapy work with children with developmental disabilities.

Key words: speech therapist, professional activity, with disabilities, speech therapy support, speech therapy work.

Кәсіби қызмет - бұл белгілі бір салада және өндіріс саласында өз мамандығы мен біліктілігі бойынша адамның қызметі. Оның жұмыстағы жетістігі өзінің кәсіби қызметіне дайын болғандығына байланысты.

Кәсіби қызметті еңбектің құрамдас бөлігі ретінде адамның негізгі қызметін қарастыруға болады.

Кәсіби қызмет әрқашан белгілі бір мақсатқа ұмтылады және нақты міндеттерді шешуді қамтамасыз етеді.

Логопедтің кәсіби қызметі тек қана жалпы білім беру мекемелері деңгейінде логопедиялық қолдауды ұйымдастырумен шектелмейді, ол бейімделген білім беру бағдарламалары бойынша мектептерде, аралас немесе өтемақы түріндегі мектепке дейінгі ұйымдарда, медициналық ұйымдары, әлеуметтік сала ұйымдарында қызмет атқарады.

Логопедтің кәсіби қызметі бірнеше еңбек функцияларын [1,2] қарастырады.

Алғашқы еңбек функциясын жүзеге асыру кезінде логопед-мұғалім ерекше білім беру және әлеуметтік-коммуникативтік қажеттіліктерді, сөйлеу қабілеті бұзылған адамдардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақтарды (топтық, кіші топтық, жеке) жоспарлай және жүргізе білуі керек. Айта кету керек, логопедтің барлық еңбек функциялары мен іс-әрекеттері бойынша барлық қызметі міндетті түрде баланың ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеруі керек. Сонымен қатар, көбінесе сөйлеу қабілеті бұзылған баланың ерекше білім беру қажеттіліктерін, оның жеке ерекшеліктерін және оның әлеуметтік-коммуникативтік қажеттіліктерін анықтайтын логопед-мұғалім. Даму мүмкіндігі шектеулі балалардың көптеген санаттары логопедиялық көмекті қажет ететіндіктен, логопед *әр баланың әлеуметтік-коммуникативтік қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін білуі, түсінуі*

және анықтауы керек. Бұл қажеттіліктер әртүрлі деңгейге ие болуы мүмкін, мысалы, ауыр бұзылулары жоқ балаларда қалыпқа жақын қарым-қатынасқа дейін, ал, аутизм спектрі бұзылған және белсенді сөйлеу қабілеті жоқ балаларда немесе психикалық дамуы тежелген және сөйлеу қарым-қатынасының төмен деңгейі бар балаларда қарым-қатынас қажеттілігінің өмірлік деңгейіне дейін. Барлық осы нұсқалар мен олармен жұмыс істеу әдістері логопедтің жұмысының арсеналында болуы керек.

Логопед-мұғалімнің еңбек әрекеттері, мүмкін болатын бұзылулардың кең спектрін және нәтижесінде пайда болатын сөйлеу бұзылыстарын ескере отырып, логопедтен сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін жүзеге асыру және оларға қажетті өмірлік құзіреттіліктерді дамыту үшін арнайы білім беру ортасын ұйымдастыруды талап етеді. Логопед тек түзету сабақтарында ғана емес, сонымен қатар басқа сабақтарда, сабақтан тыс іс-шараларда, қосымша білім беру жүйесінде, үйде және басқа салаларда ұйымдастыратын барлық логопедиялық сүйемелдеу және сөйлеу ортасы баланың дамуы мен оқуына қажетті сөйлеу режимінің кешенді әсерін қамтамасыз етуі керек. Нәтижесінде, бұл қажетті өмірлік дағдыларды тиімді қалыптастыруға, сөйлеу қабілеті бұзылған адамдардың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктері аясында қажетті сөйлеу белсенділігін, монологиялық немесе диалогтық сөйлеуді ынталандыруға әкелуі керек. Логопед-мұғалім - сөйлеу қабілеті бұзылған адамдар үшін қажетті сөйлеу ортасын ұйымдастырудың бас маманы. Көрсетілген қызмет нәтижесінде отбасында, білім беру ұйымдарында, қосымша білім беру немесе сөйлеу қабілеті бұзылған адамдарды жұмыспен қамту, әлеуметтік және басқа да қызмет көрсететін салаларда үздіксіз, сабақтастық оқыту, тәрбиелеу, даму бұзылыстарын түзету және әлеуметтік бейімделу процесінің қалыптасуына әкелуі керек.

Сөйлеу қабілеті бұзылған адамдарды сүйемелдеудің кез-келген түрінің қажеттілігіне қарамастан, логопед – білім алушы жұмыс істейтін негізгі категория, сәйкесінше, логопедтің міндеттеріне жеке ерекшеліктерін ғана емес, жасын, даму ерекшеліктерін, психофизикалық жағдайын ескере отырып, сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың/ересектердің білім беру бағдарламаларын, сондай-ақ логопедиялық жұмыс бағдарламаларын игеру процесінде негізгі іс-әрекеттерді ұйымдастыру жатады. Білім беру бағдарламалары аясында логопед білім беру бағдарламасының түрін немесе логопедиялық көмек көрсету нұсқасын анықтайды, сөйлеу бұзылыстарын түзету технологиясын жүзеге асырады, сөйлеу қабілеті бұзылған адамның жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктері шегінде толыққанды сөйлеу әрекетін қалыптастырады.

Логопедиялық қызметтен басқа, мамандар педагогикалық технологияларды, заманауи білім беру және түзету-дамыту дидактикалық құралдарын, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық, яғни мамандандырылған компьютерлік бағдарламаларды тандап, қолдана білуі керек, оларды әр оқушының қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып тандай және қолдана білуі керек. Барлық осы жұмыс, мамандандырылған ортаны ұйымдастыру, жеке бағдарланған білім беру бағдарламаларын қалыптастыру, технологиялар мен компьютерлік бағдарламаларды жеке таңдау және логопедтің басқа қызметі сөйлеу қабілеті бұзылған адамдардың мүмкіндіктері аясында сапалы білім алуға, жеке дамуға, әлеуметтік бейімделуге деген ынтаның дамуын қамтамасыз етуі керек.

Даму мүмкіндігі шектеулі тұлғалармен логопедиялық жұмыстың негізгі міндеті - академиялық даму емес, адам өміріне қажетті өмірлік құзіреттіліктер болғандықтан, логопедтің барлық көріністеріндегі қызметі одан әрі күрделі әлеуметтік ортаға жүйелі түрде енгізу, күнделікті өмірлік тәжірибені кеңейту, басқа адамдармен әлеуметтік байланыстар арқылы осы міндетке бағытталуы және шоғырлануы керек. Сөйлеу белсенділігі үшін жағдай жасау, сүйемелдеушіде және басқа адамдарда сөйлеу әрекетін ынталандыруды логопед балалар тобын құру, балалардың/ересектердің әртүрлі іс-әрекеттерде белсенді ынтымақтастығы, олардың әлеуметтік тәжірибесін байыту, ересектермен және құрдастарымен өзара әрекеттесуді жандандыру, білім беру кеңістігін біртіндеп кеңейту, әлеуметтік-мәдени өмірмен танысу кезінде қалыптастыра алады. Яғни, логопед тек оқу ортасы мен тікелей оқу міндеттерін ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік дағдылар мен

байланыстарды ұйымдастыру және дамыту жағдайларында, соның ішінде сабақтан тыс және сыныптан тыс іс-шараларда, театрларға, мұражайларға, конкурстарға қатысу және сөйлеу іс-әрекетімен байланысты басқа да іс-әрекеттермен, сөйлеу, қарым-қатынас, оның ішінде бейтаныс адамдармен байланысты өмірлік дағдылармен байланысты тәрбиешінің өзіндік рөлін орындай алады. Логопед осы дағдыларды дамыту үшін ортаны ұйымдастырып қана қоймайды, сонымен қатар байланыс объектісі үшін қол жетімді және түсінікті нысанды және оны жүзеге асыру, жауап алу, өңдеу және т.б. нұсқаларын таңдауға көмектеседі.

Логопед бірінші кезекте сөйлеу қабілеті бұзылған тұлғаның жетістіктерін, оқыту мен тәрбиелеудің жоспарланған нәтижелерін, даму бұзылыстарын түзетуді жүйелі бақылауды және бағалауды қамтиды және бұл жұмыс қажетті сөйлеу ортасы құрылған барлық салаларда жүзеге асырылады: тек білім беру ұйымында ғана емес, үйде де, қосымша білім беру жүйесінде, әлеуметтік салада және т. б.

Логопед логопедиялық жұмыс пен сүйемелдеудің маманы және негізгі ұйымдастырушысы болғандықтан, оның міндеті білім беру және логопедиялық көмек бағдарламаларын іске асырудың ұйымдастырылуын, мазмұны мен технологияларын оларды дамыту нәтижелерін ағымдағы және мерзімді бақылау нәтижелерін, оларды жүзеге асыру нәтижелерін бақылауды ескере отырып түзету болып табылады.

Логопед-мұғалімнің қызметі, әсіресе сарапшылық, білім беру ұйымының психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумының жұмысы арқылы тиімді жүзеге асырылады, өйткені тек бірлескен іс-әрекетте, қатысушылардың әрқайсысының жауапкершілік аясын, оның міндеттерін, сондай-ақ оған көмек көрсететіндердің міндеттерін анықтай отырып, логопед-мұғалім және басқа мамандар жауап беретін қызмет бағыттары толық жүзеге асырылуы мүмкін. Логопед-мұғалім бұл іс-әрекеттің барлығын ПМПк аясында емес, өз бетінше жүзеге асыра алады, алайда бұл әлдеқайда тиімді, уақытты және күш-жігерді қажет етеді. Бұл жағдайда нәтижелерді болжау мүмкін емес, өйткені кез-келген бұзылыс санаты бар адамды сүйемелдеу жан-жақты, кешенді болуы керек, бұл тек бір маманның жеке жұмысымен мүмкін емес. Өкінішке орай, білім беру ұйымының консилиумы ұйымдастырылған және шынымен де шектеулі мектептерде жұмыс істейді. Тиісінше, университеттің оқу процесінде болашақ логопедтерге білім беру ұйымының ПМПк-ны ұйымдастыру, жұмыстың ерекшелігі, консилиумға қатысушылардың рөлі, оның мақсаттары мен міндеттері, қызметтің негізгі бағыттары және т. б. туралы ақпарат беру қажет. Кәсіби стандартта ұсынылған логопедтің кәсіби қызметі логопедтің жеке жауапкершілігі емес, оны белгілі бір көлемде және консилиум мен білім беру ұйымының басқа мамандарына бөлуге болатындығын түсіну осы еңбек функциясы бойынша қызмет көлемін едәуір төмендетеді. Жалпы бақылау, басшылық және негізгі қорытынды нәтиже үшін жауапкершілік логопед мұғалімінде қалатынын есте ұстаған жөн. Сондай-ақ, консилиум жұмысының аясында басқа мамандар логопедке белгілі бір міндеттер қоя алатындығын түсіну керек.

Осы еңбек функциясы бойынша білім мен дағдылардағы олқылықтарды толтыру үшін сөйлеу қабілеті бұзылған балалар үшін арнайы білім беру ортасын құрудың әртүрлі аспектілерін ашатын модуль, блок немесе пән біліктілікті арттыру курстарына енгізілуі мүмкін, өйткені оған түзету логопедиясы және сөйлеу режимінің әдеттегі талаптары ғана емес, сонымен қатар басқа да аспектілер (мысалы, мысалы, сөйлеу қабілеті бұзылған баланың жетістіктерін бағалаудың ерекше, кейде мүлдем жеке жүйесі, әсіресе егер ол бейімделген бағдарлама бойынша оқытылса) кіреді. Логопед басқа мамандарды нақты түсініп, үйретуі керек, егер бала объективті себептермен жаза алмаса, онда ол барлық бақылау шараларын ауызша немесе жазбаша сөйлеуді болдырмайтын басқа жолмен жүзеге асыруға құқылы. Барлық мұғалімдер, тәрбиешілер, баланың басқа ортасы бұл жағдайды баланың ақыл-ой қабілеттерін, оның дағдылары мен болашақ перспективаларын сипаттай алатын кемшілігін емес, баланы оқытудың жеке шарты ретінде қабылдауы керек [3,4].

Сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балаларды бағалау жүйесінен басқа, оқу нәтижелеріне өзгертілген және нақтыланған талаптар қойылады, олардың мәні мен компоненттерін логопед түсініп, басқа мұғалімдерге түсіндіруі керек. Мысалы, бүкіл

сыныпта бір мақсат пен бірнеше тапсырма болады, ал сөйлеу қабілеті бұзылған студентте осы міндеттерге тар мамандандырылған логопедиялық түзету тапсырмалары қосылады. Мұғалімдер бұл міндеттерді білуі, олардың функционалдық жүктемесін түсінуі, оны оқу процесіне енгізуі, оларға сәйкес аталған білім алушыға тапсырмалар, сауалнамалар, бақылау іс-шаралары, түсініктемелер құрастыруы тиіс. Мұғалімнің міндеттері тек осы міндеттерді тікелей жүзеге асыру кіретіндіктен, барлық дайындық жұмыстарын қамту (кеңес беру, түсіндіру, әзірленген тапсырмалардың жарамдылығын тексеру) логопед мұғалімнің міндетіне кіреді. Тиісінше, логопед оқу деңгейіне, білім беру бағдарламасына, күтілетін қорытынды нәтижелерге және басқаларға байланысты сөйлеу қабілеті бұзылған студенттер үшін түзету компоненті мен ерекшелігі бар оқыту қандай құжаттың, қандай талаптардың, бағдарламалардың және басқалардың негізінде құрылатынын білуі керек.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамалары. https://adilet.zan.kz/rus/docs/V090005750_
2. Логопедтік пункттің қызметін ұйымдастыру тәртібі туралы Ереже. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V040003128>
3. Өмірбекова К.К., және т.б. Логопедия. Оқулық. Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011. -648б.
4. Волкова Г.А. Методика психолого-логопедического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики [Текст] : учебно-методическое пособие / Г. А. Волкова. – СЕЮ. : ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2004. – 144 с.